

дивергентного мислення, умінь генерувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблемних завдань. Реалізації принципу в практичній діяльності сприяє аналіз змісту навчального матеріалу з метою його креативного посилення, застосування навчальних і навчально-творчих завдань, методів і прийомів стимулювання творчої активності учнів, використання завдань психологічної діагностики для розвитку творчих якостей особистості. Принцип реалізується через оціночну діяльність учителя і учня, через критичний аналіз, логічну обґрунтованість, узагальнення і систематизацію накопичених знань, розробку цілей. Послідовність формування рефлексії результатів творчої діяльності має таку динаміку: аналіз і оцінка, взаємоаналіз і взаємооцінка, самоаналіз і самооцінка.

На визначених засадах було обґрунтовано добір організаційних форм та методів розвитку творчої активності молодших школярів засобом оптимального поєднання форм навчальної діяльності на уроці музики.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти / Постанова Кабінету Міністрів України №462 від 20 квітня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/i
2. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) // Г. Падалка . – К. : НПУ, 2007. – С.7-11.
3. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Ред. колегія О.П. Щолокова та інші. – К.: НПУ, 2000. – 181 с.
4. Турчин Т. Вивчення української музики в початковій школі : методичні рекомендації / Т. Турчин. – Чернігів, 2012. – 32 с.

УДК 373.2.016:78

Малашевська І. А.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ МУЗИКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗИКОТЕРАПІЇ

У статті висвітлюються концептуальні основи саногенно-особистісної парадигми музичної освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Її сутність визначається як система ідей, яка сприяє підвищенню продуктивності навчання музиці у системі дошкільної та початкової шкільної освіти на основі актуалізації резервних й адаптивних можливостей дитячого організму засобами музикотерапії. На основі методів теоретичного аналізу психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури у статті висвітлені основні принципи інноваційної освіти дошкільників і молодших школярів.

Ключові слова: навчання музики, дошкільники і молодші школярі, саногенно-особистісний підхід, музикотерапія.

В статье освещаются концептуальные основы саногенно-личностной парадигмы музыкального образования детей дошкольного и младшего школьного возраста. Её суть определяется как система идей, которая способствует повышению продуктивности обучения музыке в системе дошкольного и начального школьного образования на основе актуализации раскрытия резервных и адаптивных возможностей детского организма средствами музыкотерапии. На основе методов теоретического анализа психолого-педагогической и искусствоведческой литературы в статье освещены основные принципы инновационного образования дошкольников и младших школьников.

Ключевые слова: обучение музыке, дошкольники и младшие школьники, саногенно-личностный подход, музыкотерапия.

The article reveals the methodological aspects of implementation of sanogen personal approach to the educational process of music teaching pre schooler and the junior pupils. Its

essence is determined as the system of ideas which help to increasing of productivity of musical training in the pre-school children and junior pupil's education on the basis of actualization reserve and adaptive possibilities of children's constitution by musictherapy ways. Based on the methods of theoretical analysis of psychological and pedagogical literature and art in the article the main principles of innovative education preschool and primary school children.

Keywords: musical education, pre-school age children and junior pupils, sanogenno-personality approach, musictherapy.

В умовах соціально-політичної кризи українського суспільства питання трансформації національної системи освіти в оздоровчо-профілактичну площину набуває особливої актуальності. Сьогодні, як ніколи, надзвичайно гостро постає проблема організації навчально-виховного процесу підростаючого покоління таким чином, щоб процес оволодіння складною системою знань, умінь і навичок супроводжувався радістю пізнання, а розвиток інтелектуальної сфери дітей органічно поєднувався зі зміцненням їх здоров'я.

Загальновідомо, що розвиненість і гармонійність особистості тісно пов'язані з її психологічним благополуччям (душевним комфортом), збалансованістю емоційно-почуттєвої сфери. Однак і досі поза увагою науковців і практиків залишаються саногенні (оздоровчі) функції музичного мистецтва. За результатами останніх досліджень у сфері музикотерапії виявлено, що музичне мистецтво має великий потенціал у плані гармонізації особистісного розвитку та загального оздоровлення дитячої особистості. За таких умов використання даних наукових здобутків у практику музичної дошкільної та початкової шкільної освіти набуває особливої пріоритетності.

Усвідомлення значущості окресленої проблеми спонукало нас до розробки **саногенно-особистісної парадигми**. Її ми визначаємо як систему ідей, яка сприяє підвищенню продуктивності музичної освіти дошкільників і молодших школярів на основі актуалізації розкриття резервних й адаптивних можливостей дитячого організму засобами музикотерапії у процесі навчання музики. Саме інтегроване поєднання саногенного (оздоровчого) та особистісного підходів створює передумови для виходу на нову якість музичної освіти, яка уможливорює оптимізацію розвитку музикальності дітей на основі активізації саморегулюючих процесів психофізіологічного та особистісного станів дитячої особистості. Показниками гармонізації внутрішнього світу дітей є високий рівень їх навчальної працездатності, адекватна поведінка та позитивний емоційний стан.

Саногенний підхід розглядається в теорії освіти в контексті здоров'язбережувальної технології і вивчається у декількох напрямках. Серед них: саногенний підхід як умова особистісного розвитку (І.Аршава, О.Репіна) [1], розвиток саногенного (оздоровчого) мислення (Ю.Орлов, Н.Пов'якель) [5, 6], застосування саногенної терапії (П.Сидоров, Т.Циганок, К.Щельгін, В.Синицький) [8].

Особистісний підхід досліджується у руслі гуманістичної педагогіки та психології: необхідність вивчення особистісних якостей учнів і створення умов для розвитку особистості (М.Пирогов, К.Ушинський) [9], школа як лабораторія для розкриття унікального «Я» кожної дитини (К.Роджерс, С.Кельвін, Г.Ліндсе) [7, 3], визначення засобів особистісно-орієнтованого навчання та виховання учнів і студентів (І.Бех) [2].

Аналіз і вивчення наукової літератури з досліджуваної проблематики та практична апробація даних результатів дозволили визначити **сутнісні характеристики саногенно-особистісної парадигми**. Серед них:

- спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів в оздоровчо-освітню площину;
- надання педагогічному спілкуванню емоційно-позитивного окрасу;
- забезпечення переваги процесуальності над результативністю музичного навчання дошкільників і молодших школярів;
- зорієнтування музичної освіти на формування усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших дітей;

- надання пріоритетності емоційного переживання музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми;
- спрямованість музичного навчання дошкільників і молодших школярів у річище акумулювання позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації негативної енергії в творчість;
- трансформація традиційного музичного навчання дошкільників і молодших школярів у музично-ігрову діяльність;
- систематичне залучення дітей до спонтанно-музичного самовираження.

Переорієнтація музичного навчання у системі дошкільної та початкової шкільної освіти в саногенно-особистісний вимір вимагає розробки чіткої методологічної бази, яка ґрунтуватиметься на конкретних принципах. Усі вони є фундаментом саногенно-особистісної парадигми музичної освіти дошкільників і молодших школярів. Серед них виділяємо: *комплементарно-інтеграційний; гуманно-комунікативний; процесуально-ціннісний; оздоровчо-профілактичний; гедоністично-оптимістичний; емоційно-коригувальний; особистісно-розвивальний.*

Комплементарно-інтеграційний принцип орієнтує на взаємодоповнення та органічне поєднання освітніх й оздоровчих цілей і завдань. Комплементарна інтеграція музичного навчання та музикотерапевтичного впливу передбачає взаємоузгодження мети і завдань музичної освіти дошкільників і молодших школярів метою та завданнями музикотерапевтичного впливу. Це такий тип методичної взаємодії, за якої музично-освітні методи та прийоми доповнюються музикотерапевтичними і навпаки. У такий спосіб комплементарність **мети** музичного навчання на засадах саногенно-особистісного підходу полягає у розвитку музикальності на основі розкриття саногенного потенціалу дитячої особистості. Відповідно **завдання** музичного навчання визначаються як: *розвиток музично-творчих здібностей і музично-образного мислення; формування музичної обізнаності та компетентності; розвиток креативності тощо.* Вони взаємоузгоджуються та взаємодоповнюються такими видами музикотерапевтичного впливу як: *гармонізація емоційно-почуттєвої сфери; зняття емоційно-психологічної напруги та досягнення катарсису у процесі музично-творчої діяльності; усунення психофізіологічних блоків та розкріпачення поведінкових утисків; формування мовленнєвої культури та соціальної комунікативності; становлення індивідуальної самодостатності тощо.*

Гуманно-комунікативний принцип передбачає побудову педагогічного спілкування у ключі емоційної довіри та взаємоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості кожної дитини незалежно від розвиненості її музичних здібностей та задатків. Даний принцип орієнтує педагога-музиканта на створення сприятливо розвивального та емоційно-комфортного навчального середовища, стимуляцію музично-навчальної ініціативи дітей, відмову від авторитарної педагогіки й педагогічного тиску на дітей. Головним завданням для вчителя музики, музичного керівника стає прагнення врахувати особливості розвитку музикальності кожної дитини, пробудити у неї інтерес і любов до музичного навчання і мистецтва загалом. Даний принцип спрямовує педагога на формування у дітей особистісно-значимого ставлення до музики та мотивації до успішної музично-навчальної діяльності. Керуючись Маніфестом гуманної педагогіки, за основу проголошується віра в можливість кожної дитини, прагнення розкрити її самобутню природу, виявлення поваги до дитячої особистості, спрямовування її на служіння добру і справедливості [4].

Оздоровчо-профілактичний принцип забезпечує спрямування процесу музичного навчання дітей на активізацію захисних функцій дитячого організму. Даний освітній принцип актуалізує підвищення результативності музично-навчальної діяльності дошкільників і молодших школярів на основі актуалізації саногенних (оздоровчих) функцій музичного мистецтва. До уваги беруться компенсаторні механізми впливу музики та звуків на дитячу особистість з метою зняття психологічного напруження та позбавлення від негативних емоцій та почуттів, а також створення ситуацій, які, у свою чергу, стимулюють появу позитивних емоцій та переживань. Даний принцип музичного навчання спрямовує педагога-музиканта на таку організацію музично-навчальної діяльності дітей, яка, сприяючи

попередженню психічних розладів, нервових зривів, створює умови для набуття дитиною гармонійного світовідчуття та уможлиблює її виведення дитини на самий високий психічний рівень – радісно-захоплююче сприйняття життя. Саме у такому стані дитина найбільш відкрита новим знанням у галузі музичного мистецтва, з радістю та захопленням опановує вміння та навички музично-творчої діяльності, а її музична обдарованість і музикальність набувають неабиякого розвитку та розквіту.

Гедоністично-оптимістичний принцип спрямовує музичне навчання на створення умов для акумулювання у дітей радісних емоційно-позитивних переживань та здійснення самостійно-рефлексивних дій у руслі позитивізму та оптимізму. Його найголовніше завдання полягає у створенні умов для акумулювання у дітей радості. Вплив емоцій та почуттів на здоров'я та психофізіологічний стан людини досліджено багатьма науковцями та практиками. Недаремно позитивне позначається знаком «+», що за логікою знаків і символів додає, а негативне знаком «-», що символізує віднімання. Подібне відбувається і зі станом здоров'я дитини, коли вона відчуває позитивні або негативні почуття й емоції. Радісно-позитивні емоційні переживання збагачують запас життєвої енергії людини, а гнівно-негативні зменшують. Відповідно до цього музично-навчальна працездатність дітей підіймається або знижується. Гедонізм, будучи вченням про уникнення страждань і наявність позитивізму, є результатом духовного, культурного, емоційного розвитку суспільства та особистості. Як показує практика, гедоністично-оптимістичний принцип, виступаючи важливим стимулятором музично-освітньої діяльності, спонукає дітей до здійснення самостійно-рефлексивних дій у руслі позитивізму та оптимізму, сприяє розкриттю їх саногенного потенціалу та ресурсів емоційної стійкості й опірності до життєвих негараздів.

Емоційно-коригувальний принцип скеровує на створення умов для корекції та гармонізації емоційної сфери дітей шляхом сублімації їх позитивних і негативних емоцій та почуттів у музичну творчість. Даний принцип як засіб оптимізації системи музичної освіти дошкільників і молодших школярів згідно вимогам часу ґрунтується на можливостях коригувального впливу музичного мистецтва на емоційну сферу людського організму. Психіка особистості, як дитини, так і дорослої, є складною саморегулюючою системою, яка може самостійно переборювати емоційну дисгармонію та налагоджувати певну рівновагу шляхом включення певних компенсаторних процесів.

Окреслений принцип отримує активної дії у роботі з дітьми, які мають незначні емоційно-психологічні розлади: неврози, страхи, комплекси, проблеми з поведінкою тощо. Зазвичай причиною цих проблем є внутрішня дисгармонія дитини, яка з'являється завдяки наявності в підсвідомості і свідомості згубних думок, почуттів і емоцій. Позбавлення дітей від них та трансформація їх у позитивні є головним завданням принципу емоційної корекції дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Адже проявляти музично-навчальну успішність та ефективно розвивати свою музично-творчу самобутність можуть лише ті діти, які мають емоційну рівновагу та внутрішню гармонію. Цілеспрямований вплив на емоції та почуття з метою їх корекції здійснюється у процесі таких видів музично-навчальної діяльності як: музичні ігри, тонування звуків оточуючої дійсності, спів пісень та позитивно-стверджувальних афірмацій, імпровізована музично-танцювальна діяльність, тілесно-орієнтовані вправи у супроводі спеціально підібраних музичних композицій тощо. Даний принцип зумовлює створення умов задля переживання дітьми музичного *катарсису*, стану художнього потрясіння.

Особистісно-розвивальний принцип орієнтує навчання музики на розвиток особистісних якостей дітей засобами залучення їх до спонтанно-музичного самовираження. Він створює підґрунтя для активізації особистісних якостей засобами музично-творчої діяльності та впливу музики. З метою підвищення результативності музичного навчання процес *інтенсифікації розвитку особистісних якостей* дітей обумовлює переорієнтацію змісту традиційного навчання музики на збільшення практично-творчої діяльності в особистісно-розвивальному ключі. Як свідчить практична перевірка даної теоретичної ідеї, особистісно-розвивальний принцип навчання музики створює передумови для формування

власної гідності, впевненості у власні сили та можливості, особистісної самодостатності дітей та розкріпачення поведінкових утисків у процесі різних видів музично-навчальної діяльності. Науковим підґрунтям цього слугували загальноприйняті відомості про те, що музична творчість є вагомим чинником розвитку та формування особистісних якостей дитини.

Усі перераховані принципи та нормативні вимоги до організації та проведення музичного навчання дошкільників і молодших школярів повинні реалізовуватися в діалектичній єдності та взаємодії. Маючи характер найзагальніших вказівок, правил, норм, вони регулюють цілісний музично-навчальний процес у системі дошкільної та початкової шкільної освіти.

Отже, на основі нашого дослідження ми дійшли таких висновків:

- в умовах сучасного розвитку українського суспільства використання саногенно-особистісного (оздоровчого) підходу до процесу музичного навчання дошкільників і молодших школярів набуває особливої актуальності;

- сутнісними характеристиками **саногенно-особистісної парадигми** є: спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів в оздоровчо-освітню площину; надання педагогічному спілкуванню емоційно-позитивного окрасу; забезпечення переваги процесуальності над результативністю музичного навчання дошкільників і молодших школярів; зорієнтування музичного навчання на формування усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших дітей; надання пріоритетності емоційного переживання музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми; спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів у річище акумулювання позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації негативної енергії в творчість; трансформація традиційного музичного навчання дошкільників і молодших школярів у музично-ігрову діяльність, систематичне залучення дітей до спонтанно-музичного самовираження;

- переорієнтація системи музичної дошкільної та початкової шкільної освіти в саногенно-особистісний вимір ґрунтується на *комплементарно-інтеграційном*,; *гуманно-комунікативному*, *процесуально-ціннісному*, *оздоровчо-профілактичному*; *гедоністично-оптимістичному*; *емоційно-коригувальному*; *особистісно-розвивальному* принципах.

Подальший напрям роботи вбачаємо у розробці методики підготовки майбутніх фахівців музично-оздоровчої діяльності у системі дошкільної та початкової шкільної освіти.

Література

1. Аршава І.Ф., Репіна О.Г. Саногенетична парадигма у дослідженні особистості // Медична психологія. – №2. – 2010. – С. 16-21.
2. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Бех. – К., 1998. – 203 с.
3. Келвін С. Теорії особистості / С. Келвін, Г.Ліндсей. – К.: «Фенікс», 1999. – 356с.
4. Маніфест гуманної педагогіки [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gumanpedagog.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=63&lang=uk].
5. Орлов Ю.М. Оздоровливающие (саногенное) мышление / сост. А.В.Ребенок / Ю.М. Орлов. – М.: Слайдинг, 2006. – 154 с.
6. Пов'якель Н. І. Антистресові саногенні психотехнології збереження професійного здоров'я психологів-практиків / Н. І. Пов'якель // Практична психологія в системі вищої освіти: теорія, результати дослідження, технології: монографія / за ред. Н. І. Пов'якель. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 293-300.
7. Роджерс К. Погляд на психотерапію. Становлення людини / К.Роджерс. – М.: «Дайджест», 1994р. – 425с.
8. Сидоров П.И. Саногенетическая терапия зависимого поведения / П.И. Сидоров, Т.В. Цыганок, К.В. Щельгин, В.В. Синицкий // Наркология. – 2008. – № 1. – С. 13-21.
9. Ушинський К. Д. Педагогічні твори М. І. Пирогова / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори в 2-х т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1. – С. 134-181.